

Als vertrouweling van de landvoogd adviseerde Pinke deze niet alleen over de maritieme aspecten van de neutraliteitsbewaking in de archipel. De vlootvoogd had in 1915 een actief aandeel in de oprichting van de Politieke Inlichtingen Dienst. In 1916 mengde hij zich ook in de discussie over de vraag of de Britse restricties op steenkoolleveranties aan Nederlandse schepen moesten worden beantwoord met een uitvoerverbod van Nederlands-Indische olie ten behoeve van de Britse oorlogsvloot. Pleyte, die volgens Pinke onder druk werd gezet door H. Colijn en andere vertegenwoordigers van oliemaatschappijen, keurde evenwel het positieve advies van de vlootvoogd in deze af.

Pinke zwijgt in zijn dagboek over zijn ontslag aanvraag in 1916. Teitler stelt in zijn inleiding dat diens slechte verhouding met minister van marine J. J. Rambonnet de vlootvoogd noodlottig werd. De aanleiding voor Pinkes ontslag aanvraag was het door Rambonnet in het openbaar gewraakte beleid van de vlootvoogd inzake protesterend marinepersoneel. In tegenstelling tot de landvoogd achtte Pleyte deze affaire geen botsing met zijn collega waard. Het lijkt mij echter niet onmogelijk dat het tezelfdertijd spelend conflict tussen de vlootvoogd en Pleyte over een eventueel olieuitvoer verbod de houding van deze minister en dus ook Pinkes vertrek mede bepaalde. Pinke stelt namelijk zelf dat hij van het conflict tussen hem en Pleyte over deze zaak 'persoonlijk de nadeelen [heeft] ondervonden' (227).

Teitler heeft dit dagboek voorzien van een nuttige inleiding waarin hij de positie van de vlootvoogd en diens opvattingen over de verdediging van de archipel toelicht. In zijn zorgvuldige annotatie heeft de bezorger bovendien naast literatuur- ook archiefverwijzingen opgenomen. Deze uitgave van Pinkes dagboek is dan ook niet alleen een belangrijke aanvulling op eerdere publikaties van met name C. Smit en eskadercommandant F. Bauduin. Zij vormt ook een stimulans voor verder onderzoek naar de wijze waarop aan het Nederlandse neutraliteitsbeleid tijdens *la grande guerre* vorm werd gegeven.

P. M. H. Groen

C. Lamur, *The American Takeover. Industrial Emergence and Alcoa's Expansion in Guyana and Suriname 1914-1921* (Dissertatie Rotterdam 1983, Koninklijk Instituut voor taal-, land- en volkenkunde, Caribbean Series I; Dordrecht: Foris Publications, 1985, vi + 209 biz., f30,-, ISBN 90 6765 078 1).

De diplomaat Carlo Lamur beschrijft in het onderhavige boek, een commerciële editie van het in 1983 verschenen proefschrift, de denationalisatie van exploratie en exploitatie van bauxiet in Suriname en, in veel mindere mate, in Brits-Guyana door de Aluminium Company of America (Alcoa). Opzet en uitwerking van deze vergelijkende studie zijn het resultaat van origineel en diepgaand archiefonderzoek in Nederland en Engeland al snakt de lezer nu en dan naar meer informatie over de economische en socioculturele achtergronden van beide koloniale samenlevingen. Lamur bespeelt slechts één snaar, zeer virtuoos maar soms met een daaraan verbonden verlamme eentonigheid.

Suriname ontwikkelt zich in de twintigste eeuw tot 'one of the world's most heavily dependent mono-export economies under dominant Alcoa control' (135). Het verhaal hiervan voor de jaren 1914-1921 laat een verbijsterende indruk achter. Lamur verklaart de tomeloze expansie van Alcoa, in 1907 uit de Pittsburgh Reduction Company ontstaan, mede uit haar verworven privileges van de Amerikaanse regering met betrekking tot een nagenoeg onbe-

perkte beheersing van de binnen- en buitenlandse markt. Onthullend is de wijze waarop Alcoa tussen november 1915 en december 1916 de controle verwierf over de bauxietrijkdom van Suriname. De snelheid waarin dit geschiedde doet auteur denken aan de woorden die Julius Ceasar eens sprak tot de Romeinse senaat: 'Veni, vidi, vici. The Americans had indeed come, seen and conquered' (85). Hoe is dit mogelijk geweest?

Lamur wijst in de eerste plaats beschuldigend naar de gouverneurs W. D. H. baron van Asbeck (1911-1916) en G. J. Staal (1916-1920) van wie vooral Van Asbeck Alcoas triomf heeft voorbereid en begeleid. In zijn stellige overtuiging dat slechts door een volstrekt vrije economische politiek het buitenlandse kapitaal naar Suriname zou stromen, waarvan de kolonie kon profiteren, lapte Van Asbeck zelf de bestaande verordening omtrent de ontginning van delfstoffen uit 1882 aan zijn laars. Deze verordening ging uit van het onaantastbare principe van de Nederlandse controle over de Surinaamse mineralen en bevatte voorts de bepaling dat slechts aan burgers van Nederland en Suriname concessies voor exploratie en exploitatie konden worden uitgegeven; deze concessies waren niet overdraagbaar. Van Asbeck nu verleende ruimschoots het inwonerschap aan vreemden van wie hij vermoedde dat zij agenten van Alcoa waren, gaf haast gretig de toestemming de concessies aan derden over te dragen waardoor de aanvankelijk door Alcoa gebruikte Surinaamse stromannen nu in feite hun concessies aan de maatschappij konden overdoen en hij voltooide deze 'legal abuse' (122, de term is van Staal, de opvolger van Van Asbeck) door de mijnverordening van 30 augustus 1916 aan deze praktijk aan te passen. Zo geraakten door deze rampzalige politiek van de open deur de belangrijkste bauxietgebieden in Moengo (district-Marowijne) en in Paranam (district-Para) in handen van Alcoa, beheerd door de in december 1916 opgerichte Surinaamsche Bauxite Maatschappij, een 100%-dochteronderneming van Alcoa. Staal kon aan deze situatie niets meer veranderen. Zijn pogingen de hegemonie van Alcoa te breken liepen schipbreuk op de onkunde en desinteresse van de Nederlandse regering. Ook daar heeft Lamur veel kritiek op. Nu eens plaatste Van Asbeck de minister van koloniën Th. B. J. Pleyte (kabinet-Cort van der Linden 1913-1918) voor voldongen feiten die hem daarover duchtig kapittelde, dan weer vroeg Van Asbeck advies over de te volgen bauxietpolitiek waarop hij geen antwoord kreeg.

Geheel anders liep de zaak in Brits-Guyana, al wist ook hier de pion van Alcoa, de Demerara Bauxite Company (Demba) een grote invloed op de bauxietwinning te verwerven. Het antwoord van de Britse regering op deze Amerikaanse infiltratie was echter zeer daadkrachtig. Het in oktober 1916 gesloten convenant tussen Demba en de Engelse regering ging uit van de Britse controle op de Amerikaanse exploratie en exploitatie van bauxiet en van de verwerking ervan op Brits grondgebied. Bovendien bevatte het een clause 'which stipulated that in any case of violation or alteration of the cardinal principle of British control, without the consent of British authorities, all the liberties, powers and privileges granted to Demba, together with the lease, were to be cancelled' (139).

F. A. M. Messing

J. H. J. van den Heuvel, e.a., ed., *Een vrij zinnige verhouding. De VPRO en Nederland 1926-1986* (Baarn: Ambo, 1986, 288 blz., f29,50, ISBN 90 263 0811 6).

Mediageschiedenis op academisch niveau wordt de laatste jaren bij voorkeur ontwikkeld op